

FELHASZNÁLÓK ÉS HASZNÁLAT

Általános kérdések

04/154

CARTER, Howard: Misuse of library public access computers : Balancing privacy, accountability, and security = J.Libr.Admin. 36.vol. 2002. 4.no. 29-48.p. Bibliogr.

A nyilvánosan használható könyvtári számítógépek használatának problémái: egyensúlyteremtés a magánszféra, a felelősségvállalás és a biztonság között

Adatvédelem; Egyetemi könyvtár; Kiszámítógép; Könyvtárhasználati szabályzat; Rendbontás

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A nyilvános számítógép-hozzáférést kínáló egyetemi könyvtáraknak meg kell teremteniük az egyensúlyt a használók adatvédelmi jogai, illetve a felelősség és a rendszerbiztonság között. Mit tegyen a könyvtár, ha a használó egy nyilvános internetkapcsolatot használ fel zaklató e-mail üzenetek küldésére vagy egy másik rendszerbe, esetleg a könyvtár saját rendszerébe való betörésre? A cikk a használói magánjog és a biztonság ellentmondásának kérdését vizsgálja, különös tekintettel a jogosultságra mint biztonsági intézkedésre, és az ilyen rendszer védelmére. Számos lehetőséget kínál a fenti dilemma megoldására. Összefoglalja és értékeli az egyetemek vonatkozó szabályzatait, és egy mintaszabályzatot is közread.

(Autoref.)

Lásd még 126, 134

Használat- és igényvizsgálat

04/155

TALJA, Sanna – MAULA, Hanni: Reasons for the use and non-use of electronic journals and databases. A domain analytic study in four scholarly disciplines = J. Doc. 59.vol. 2003. 6.no. 673-691.p. Bibliogr.

Az elektronikus folyóiratok és adatbázisok használatának és nem használatának okai. Elemzés négy tudományterületen

Adatbázis; Állomány használata; Elektronikus folyóirat; Felmérés; On-line információkeresés

Előző kutatások már kimutatták, hogy az információkeresési módszerek témák szerint eltérőek; ehhez hasonlóan az elektronikus folyóiratok és adatbázisok használata is különbözik az egyes szakterületek szerint. Az előző kutatások azonban nem derítették ki, hogy ez a különbözőség hogyan függ olyan tényezőktől, mint a szakterület nagysága, a szakterületen belüli szóródás vagy a szakterület-specifikus relevancia-kritérium. A jelen tanulmány célja, hogy a szakterületi megközelítésen keresztül magyarázatot találjon az e-folyóiratok és adatbázisok használatára, illetve mellőzésére. A szerzők megadják és definiálják azokat a tényezőket, amelyek az e-folyóiratok szakterületek szerint eltérő használatát befolyásolják, hipotéziseket vázolnak fel a jövőbeli kutatás számára, és egy korlátozott adatkészlettel elvégzik ezek kezdeti tesztelését. A vizsgált adatokat négy szakterületről gyűjtötték: ápolásban, irodalmi/kulturális tudományok, történelem és környezetvédelem. Az eredményekből arra lehet követ-

keztetni, hogy az elektronikus folyóiratokat és adatbázisokat azokon a szakterületeken használják a legintenzívebben, ahol a fő keresési módszer az ismert adatelemre való közvetlen keresés, és az elsődleges relevancia-szempontra a szakterületi relevancia; olyan területeken használják kevésbé, ahol a fő keresési módszer a böngészés és a forrásokból kiinduló keresés, a fő relevancia-szempontra pedig a paradigma-relevancia. Az eredmények a Bates-féle hipotézist is alátámasztják, amely szerint a szakterület nagysága lényegesen befolyásolja a használt keresési módszert.

(Autoref.)

04/156

ENGEL, Ulrike – STEIERWALD, Ulrike: Gale's Online Resource Center in „German Public Libraries”: Ein Projekt des K.G. Saur Verlages und der Münchner Stadtbibliothek Am Gasteig = Bibliotheksdienst. 37.Jg. 2003. 10.no. 1275-1283.p.

A Saur Kiadó és a Müncheni Városi Könyvtár közös projektje a Gale Online Resource Center adatbázisainak használatára

Adatbázis-szolgáltató vállalat; Kapcsolat intézményekkel; Szolgáltatások átvétele; Szolgáltatások használata; Városi könyvtár

A K.G. Saur kiadó, a Thomson Corporation tagja, és a Müncheni Városi Könyvtár közösen kezdeményezte az új Gale Resource Center adatbázisai használatának az értékelését az egyik legnagyobb német közönyvtárban. A projekt során a központi könyvtár olvasói az alábbi angol nyelvű adatbázisokban kereshettek díjtalanul: Biography Resource Center, Literature Resource Center, History Resource Center: Modern World és History Resource Center: U.S., Business & Company Resource Center, Student Resource Center, InfoTrac Custom Newspapers, Times Literary Supplement (TLS) Centenary Archive.

A Saur 2000 szeptembere óta a Gale-csoport kiadványainak kizárólagos terjesztője német nyelvterületen és Közép-Kelet-Európában. A Gale (a Saurhoz hasonlóan) ismert kézikönyvkiadó, elektronikus kiadványai pedig piacvezetők. A Gale *Online Resource Center*ét több mint 100 ország könyvtáraiban használják, a felhasználói felületet kifejezetten a tudományos és a közönyvtárak igényeinek megfelelően alakították ki. A Saur meg szeretne tudni, milyen ezeknek a forrásoknak a fogadtatása Németországban, mégpedig nem csak a használók, hanem a könyvtárosok körében is. (Utóbbiak véleménye azért is fontos, mert az adatbázis elektronikus kézikönyvei nyomtatott formában a müncheni nagykönyvtár olvasótermében zömmel megvoltak.)

A júniustól szeptemberig tartó négyhónapos próba-idő előkészítése napok alatt lezajlott. A Müncheni Városi Könyvtár, amely 1,2 milliós kölcsönözhető állománnyal, 25 ezer kötetes kézikönyvtárral és közel 1300 időszaki kiadvánnyal rendelkezik, az egyik legnagyobb közönyvtár Németországban. A 20 tájékoztató könyvtáros betanítására két délelőtt került sor, és többen tesztelték az adatbázisok használhatóságát. A projekt előkészítéséhez tartozott a megfelelő marketingtevékenység is, többek közt a könyvtárban és az iskolákban bemutatókra került sor.

A könyvtárban három számítógépen tesztelhetők az olvasók az adatbázisokat, de a tájékoztató könyvtárosok gépén is biztosították a hozzáférést. A projektet kérdőíves vizsgálat egészítette ki, amely rákérdezett a használt adatbázisra, a foglalkozásra, életkorra, a keresés tárgyára és céljára, valamint az elégedettségre is.

Az eredmények az alábbiakban foglalhatók össze: 1) a nyári hónapok ellenére élénk forgalmat regisztráltak (júliusban több mint 1300 alkalmat, 2) az adatbázisok elfogadottsága nagyon jó volt: a *Student Resource Center* és a *Literature Resource Center* volt a legnépszerűbb, őket követte a *Biography Resource Center* és a *Business & Company Resource Center*,

de augusztusban lényegesen megnőtt a *Customer Newspapers* használata is, 3) kevesen éltek a talált dokumentumok ingyenes letöltésének vagy ki-nyomtatásának lehetőségével. A szabadpolcos öve-zetben intenzívebb volt az adatbázisok használata, mint az olvasóteremben (ahol a meglévő CD-ROM-állomáynak a használatát sem tudják még biztosí-tani): a bővebb kínálat nem keltett érdeklődést. A könyvtár médiastúdiójában viszont eredményes-nek bizonyultak a diákoknak szervezett csoportos foglalkozások. A kitöltött kérdőíveken főleg pozitív visszajelzések érkeztek: a legtöbb megkérdezett megtalálta a kívánt információt, vagy legalábbis támpontot talált a további kereséshez, és örült a vá-lasztékbővülésnek, de kifogásolta, hogy az adatbá-zisok kizárólag angol nyelvűek és nagyon Ameri-ka-centrikusak. Azok az olvasók, akik jártasságot szereztek már az internethasználatban, lelkesen fo-gadták a Resource Center integrált elvét, de még megoldandó az a feladat, hogy a csak nyomtatott forrásokat használókat rávegyék az adatbázisokban való keresésre, illetve a lexikális művek komple-menter használatára. Az még a „jövő zenéje”, hogy a többi olvasói csoport el fogja-e a sajátítani az on-line kereséshez nélkülözhetetlen ismereteket.

(Murányi Lajos)

04/157

GOHLKE, Mary Jo – RAY, Kathlin: Impacts of an infor-mation commons on an academic library' service points = J.Access Serv. 1.vol. 2003. 3.no. 57-71.p. 57-71.p.

Új számítógépes munkaállomások bevezetésének hatása egy felsőoktatási könyvtár szolgáltató he-lyeire

Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]; Kommuniká-ció -használókkal; Kölcsönzés; Referenz; Szolgál-tatások használata

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,

Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Az információs technológia néha nem várt hatást gyakorol a hagyományos könyvtári források hasz-nálatára. A California University of the Pacific könyvtára a nyomtatott források használatának csökkenését tapasztalta, jöllehet az 50 munkaálla-másból álló elektronikus hálózati szolgáltatás (ún. Information Commons) kiegyenlítette ezt a vissza-esést. A könyvtárosok először arra számítottak, hogy a kölcsönzési pult helyett néhány éven belül csak egy információs terminálra lesz szükség. Ám a két szolgáltatási pont – az Information Com-mons és a kölcsönzőpult – vizsgálata nyomán kide-rült, hogy a használók még mindig keresik a szemé-lyes kapcsolattal járó szolgáltatásokat és még min-dig igénylik a nyomtatott dokumentumokat. A megkérdezett használók véleménye nem adott sem-ilyen alapot a nyomtatott dokumentumok mellő-zésére. Akárcsak a múltban, a kölcsönzési pult most is alkalmazkodott a használói igényekhez.

(Autoref.)

04/158

HARDY, Gary – JOHANSON, Graeme: Characteristics and choices of public access Internet users in Victo-rian public libraries = Online Inf.Rev. 27.vol. 2003. 5.no. 344-358.p. Bibliogr.

A nyilvános internethasználat jellemzői az ausztrá-liai Victoria állam közkönyvtáraiban

Felmérés [forma]; Közművelődési könyvtár; Számi-tógép-hálózat; Szolgáltatások használata

Ausztrália Victoria államában kiterjedt nyilvános hálózat működik, 950 munkaállomással, több mint 240 helyen, mintegy egymillió órás évi elérést nyújt-va. Az összes, legalább 15 órát nyitva tartó köz-könyvtári fiók és számos mozgókönyvtár tartozik a hálózathoz. 2002 szeptemberében egy héten át kér-dőívekkel, majd azt követően fókuszcsoportokban

vizsgálták a használói szokásokat. 2465 értékelhető válasz érkezett, a válaszadók száma azonban kérdésenként változott.

Azok a híresztelések, melyek szerint a nyilvános elérés ideje lejárt, túlzóak. 1202 válaszadó 48%-a ugyanis kevesebb mint 12 hónapja használta az internetet. A közkönyvtárak tehát valóban az első lépést jelentik az új internethasználók verbuválásában. Ugyanakkor a hosszú távú használat is jelentős volt, egy éven túl 51, két éven túl 27% továbbra is felhasználó maradt.

A válaszadók nagyjából fele-fele arányban válaszoltak úgy, hogy két évnél rövidebb, illetve hosszabb időszakra tervezik az internethasználatot. Az adatok összevetéséből kiderül, hogy a rövid távra tervezők inkább az új felhasználók köréből kerülnek ki. Sok felhasználó számára megfelelő a könyvtárak nyújtotta elérés, ezért nem is látnak más alternatívát. A nyilvános hozzáférést legalább két éve használók 70%-a jövőben mindig is, 18% 1-2 évig használná ezt a szolgáltatást. Még az új felhasználók között is közel 40% gondolt végleges, 21% pedig egy-két éves jövőbeni használatra. A válaszadók közel 60%-a számára a közkönyvtár volt az egyetlen internetelési lehetőség és a fókuszcsoportok résztvevőinek többsége számára sem kínálkozott más lehetőség. A költségek és az alacsony használat nem indokolták az otthoni internetezést, bár azt preferálták volna. Munkahelyükön volt hozzáférés, amelyet azonban idő és a magánélet titkossága hiányában nem használtak magáncélokra.

A válaszadók 52%-a az ingyenességet vagy alacsony költségeket jelölte meg annak indokául, hogy a nyilvános elérést választották.

A nyilvános elérést választók között a lakosság számához képest jelentősen nagyobb volt a fiatalok és az alacsony jövedelműek aránya. A felmérés azt is egyértelműen bizonyította, hogy a nyilvános elérésben jelentős szerepe van az iskolai végzettségnek.

A leggyakoribb tevékenység az e-mail használata volt, de számos on-line tevékenységet is folytattak a használók. Az e-mailezés fókuszcsoportokban tör-

ténő részletesebben vizsgálata azt mutatta, hogy a legtöbben rokonaiknak és barátaiknak küldenek elektronikus leveleket.

Számos felhasználó számára az internetelés volt a könyvtárlátogatás fő vonzóereje. Ha a használat gyakoriságát a felhasználók értékítéletének tekintjük, elmondható, hogy a válaszadók közel 62%-a legalább hetente, több mint egyharmada annál is gyakrabban él a nyilvános elérés lehetőségével.

A felhasználók 90%-a összességében elégedett volt a szolgáltatással, ugyanakkor számos területen jelezte elégedetlenségét. Huszonegy százalék nem találta elég gyorsnak a számítógépeket, 32% számukat nem találta elegendőnek, 23% pedig a feliratkozási (előjegyzési) rendszerrel volt elégedetlen.

A könyvtárosok által adott segítségnyújtást több mint 94% jónak találta. Ugyanakkor kevésnek találták a kezdő felhasználóknak nyújtott segítséget és a hibaelhárítást. A felhasználók javasolták azt is, hogy több oktatás legyen.

(Koltay Tibor)

04/159

ŠUŠOL, Jaroslav: Postoje autorov k publikovanju v elektroničkih zdrojoch = Knižnica. 2003. 9.no. 411-418.p.

Res. angol nyelven

Miként vélekednek a szerzők az elektronikus publikálásról?

Elektronikus publikáció; Közvéleménykutatás; Kutató-mint olvasó; Publikálás -tudományos kiadványoké

A pozsonyi könyvtártudományi és informatikai tanszék gondolja az ún. VEGA programot, amely az ember és az információs környezet kölcsönhatásának különféle aspektusait vizsgálja.

Ennek keretében került sor az elektronikus publikálás elfogadottságának vizsgálatára. A kérdőívet kitöltő mintasokaság meglehetősen nagy volt (454 férfi, 323 nő, 16 nemi hovatartozás megjelölése nél-

kül) és több szempontból (életkor, foglalkozás, szakmai összetétel) reprezentatív.

Az eredmények:

- A válaszadók 30%-a az elektronikus publikálást nem tartja egyenrangúnak a hagyományossal, 28%-a annak tartja, 22%-a nem tudja, 20%-a nem foglal állást a kérdésben.
- 50%-nak nincs semmiféle hozzáférése weboldalhoz. 17% intézményi, 14% személyes, 1% intézményi és személyes weboldallal rendelkezik. 1% nem nyilatkozott.
- 10% már kipróbálta az elektronikus konferencia keretében való publikálást, 35% hajlandó volna így publikálni, 36% nem, 19% tartózkodott.
- Weboldalon történő publikálásról 51% nem nyilatkozik, 10% már ki is próbálta, 37% szívesen publikálna ily módon. 35% egyáltalán nem.
- Elektronikus folyóiratban való publikálásról 19% nem nyilvánít véleményt, 6% már átesett rajta. 39% élne vele, 35% semmiképpen.

Összegzés: a szlovák szerzők nagyobb része elutasítja az elektronikus publikálást. Ez azt tükrözi: Szlovákiában ez a lehetőség mindössze a legutóbbi időben nyílt meg. (A nyugati országokban ennél jóval messzebb tartanak).

(Futala Tibor)

Lásd még 149, 164

Használók képzése

04/160

NICHOLS, James – SHAFFER, Barbara – SHOCKEY, Karen: Changing the face of instruction : Is online or in-class more effective? = Coll.Res.Lib. 64.vol. 2003. 5.no. 378-388.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

A használók képzésének hagyományos és új útja: az on-line vagy az osztályteremben történő oktatás hatékonyabb-e?

Egyetemi hallgató; Használók képzése -felsőoktatásban; Oktatás -számítógéppel

New York állam egyik egyetemének elsőéves angol szakos hallgatóin mérték fel a könyvtárhasználat és információszerzés oktatásának hagyományos „tantermi” és on-line módjának hatékonyságát. Az eredmények igazolták azt az előzetes feltevést, hogy a hallgatók azonos mértékben tanultak mindkét módszer alapján, és elégedettek az on-line tanfolyammal. Ennek alapján megkezdték a „használóképzés” teljes számítógépesítésének tervezését, ám az oktatók aggodalmukat fejezték ki, hogy így elvész a könyvtárral való személyes kapcsolat. Végül olyan megoldás született, hogy a hallgatói csoportok továbbra is eljönnek a könyvtárba, ahol személyes, élőszavas bevezetőt kapnak mind a könyvtár, mind az on-line tananyag használatába. Az eredetileg az angol szakosoknak készült, számukra kötelező on-line tananyag „végleges” változata a weben bárhol, bármikor elérhető, így nagy népszerűsége tett szert az egész egyetemen, s különösen a távoktatásban részt vevő növekvő létszámú hallgatók körében. A könyvtár szempontjából kevesebb időt vesz el a tanfolyamok óráinak megtartása és az azokra való felkészülés, viszont időigényes az on-line anyag naprakészen tartása (hiszen a könyvtár szolgáltatásai folyamatosan változnak). Tervbe vették ugyanazon hallgatók követő vizsgálatát annak megállapítására, hogy felsőbb éves korukra mennyire stabilizálódott könyvtári jártasságuk, s mennyire fejlődött „információs írástudásuk”.

(Mohor Jenő)

04/161

GREGORY, David – NIXON, William J.: The Instruction Commons : An information literacy initiative at Iowa State University = Libr.Rev. 52.vol. 2003. 9.no. 422-432.p.

Res. francia és német nyelven

Az Iowai Állami Egyetem használóképzési programja

Didaktika -felsőoktatási; Egyetemi könyvtár; Használói szokások; Használók képzése -felsőoktatásban; Honlap

Az Iowai Állami Egyetemen közel 2800 hallgató tanul és mintegy 1800 oktató dolgozik. Könyvtára 2,2 millió kötetes és 120 főt foglalkoztat, köztük 45 szakképzett könyvtárost. 1890 óta kínáltak kötelező használóképzési programot, amely a hallgatók egyéni tempójához igazodik és szinte teljesen számítógépesített. Olyan alapvető könyvtári készségek sajátíthatók el segítségével, mint az OPAC, a nyomtatott és elektronikus folyóiratindexek használata, eligazodás a könyvtár épületében. A programban közel 6000 hallgató vesz évente részt, így pusztán méreténél fogva sem volt lehetőség arra, hogy az oktatást komolyabban személyre szabják. Az Instruction Commons névre keresztelt új program a korábbi program erős alapjaira építve, de a kutatási folyamatot jobban a középpontba állítva kívánja az információforrásokat az egyetemen folyó oktatásba integrálni. (Maga az elnevezés az oktatást jelentő Instruction szóhoz leginkább a Commons szó közös legelő – átvitt értelemben vett – közös terület, jelentését párosítja, virtuális „gyülekezőhelyet” teremtve.)

1997-ben hároméves, 348 ezer dolláros támogatást kapott a könyvtár az Instruction Commons elődjének kifejlesztésére. Ebből az összegből fedezték egy könyvtáros projektvezető, egy félállású asszisztens (hallgató) és egy informatikus háromévi bérét. Javítani tudták az infrastruktúrát is. A projekt első teljes évében, 1998-ban a projekt tervezésével foglal-

koztak, megvásárolták a fontosabb elektronikus forrásokat és döntöttek a projektvezető személyéről. 1999-ben kísérleti kurzusokat választottak, implementáltak és kialakították a weboldalt. 2000-ben több tantervhez illeszkedő kutatási útmutatók kerültek a programba, és megkezdték a kísérleti kurzusok értékelését, továbbá kialakították a Commons jelenlegi külső és belső szerkezetét. Bár 2001-ben megszűnt a fenti támogatás, találtak forrást a projektvezető, egy-egy félállású könyvtáros, tantervfejlesztési ismeretekkel rendelkező, valamint webtervezésben jártas hallgatói asszisztens (teljes állásúra átszámítva összesen 2,5 fő) alkalmazására.

2002 tavaszán 24 egyetemi kurzus vett részt a Commons-ban, mintegy 3500 hallgatóval. A Commons-ba való bekerülést bármelyik oktató vagy szaktájékoztató könyvtáros kezdeményezheti. A weboldalak tantárgyaktól független, a kutatással, az információk használatával kapcsolatos általános oktatóanyagot is tartalmaznak.

A cikk röviden bemutatja az Egyesült Államokban működő hasonló programokat is.

(Koltay Tibor)

04/162

ALHAINEN, Toini: Visiona informaatiolukutaidon integrointi opetuksen kaikkille tasoille = Signum. 2003. 7.no. 158-160.p.

Az információs jártasság elsajátíttatásának terve Jyväskyläban

Felnőttoktatás; Használói szokások; Használók képzése; Tervezés; Városi könyvtár

2003 április végére készült el Jyväskylä város információszolgáltatási stratégiája (<http://www.jyvaskyla.fi/kirjasto/tietopalvelustrategia/index.htm>). Finnországban elsőként ebben foglaltatik benne egy, a városban megtalálható minden iskolatípust – az elemi iskolától az egyetemig – átfogó oktatási terv az információkezelési, -szelektálási és -értékesítési

készség elsajátíttatására. Egymásra épülő, felmenő oktatási rendszerről, a megtanított alapismeretek folyamatos kiterjesztéséről és elmélyítéséről van szó a különböző szinteken.

A stratégiai munkacsoport által megjelölt célok és végrehajtási javaslatok a következők:

Az oktatásért viselt felelősség és a költségek a tanintézmények és a könyvtárak között oszlanak meg.

Az alsó- és középfokú iskolák a könyvtárak segítségével kötelesek megszervezni az alapképzést; az oktatási önkormányzat feladata pedig gondoskodni arról, hogy az információkezelési oktatást integrálják a tantervekbe. (Erre azért is megfelelő az alkalom, mert időszerűvé vált ezen iskolatípusok tantervének reformja).

A Jyväskyläi Egyetemen és a szakfőiskolán az oktatás felelőse a két intézmény könyvtára, szoros együttműködésben az oktatókkal. A felsőoktatásban folyamatban van a vizsgareform, így adott a lehetőség a tanegység tantervbe illesztésére.

Minden iskolatípusban sor kerül a tanulók értékelésére.

A város pedagógusainak továbbképzéséről az oktatási önkormányzat gondoskodik. Első lépésben minden iskolából 2-2 pedagógust képeznek ki az információkezelés oktatására. A továbbképzést az egyetem posztgraduális képzési központja és a város felnőttoktatási intézményei rendezik. Kívánatos volna, hogy e továbbképzés részévé váljon az egyetem pedagógusképzésének.

A felnőtt lakosság oktatásának megszervezése céljából a városi könyvtár a felnőttoktatási intézményekkel (munkásakadémia, időszerűak egyeteme) együttműködve megtervezi a képzést; a lebonyolítás a nevezett intézmények feladata, ám kérésre a könyvtárak is vállalnak oktatást.

A képzés megindításával párhuzamosan a város összes (30) iskolai könyvtárának állományát katalogizálják, és bekapcsolják őket a városi könyvtár számítógépes rendszerébe, s gyűjteményük bekerül a közös adatbázisba.

A stratégia tervezői úgy látják, hogy oktatási tervük olyan modell, amelyet szélesebb (országos) körben is adaptálni lehet.

(Sz. Nagy Lajos)

Lásd még 116